

У процесі читання художнього твору описані стратегії потребують трансформації з орієнтацією на його сприйняття як цілісного естетичного феномена з особливими формально-змістовими показниками, який впливає на думки й почуття учня-реципієнта, формує його внутрішній світ, поняття про систему цінностей.

Отже, когнітивні стратегії читання текстів будь-яких стилів можуть використовуватися і для художніх творів, але доповнюватися спеціальними прийомами для досягнення їх своєрідності, цілісності й естетичної природи.

Література

1. Сергієнко А. Формування на уроках української літератури учня-читача, здатного до інтерсуб'єктної взаємодії. Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2018. № 21. Том 2. С. 156–161.

2. Яценко Т. Формування компетентного читача на уроках української літератури в основній школі. Українська література в загальноосвітній школі. 2012. № 5. С. 8–10.

3. PISA 2018. Рамковий документ з грамотності читання. URL: CY7_NPM(1603)05a_FRW_ReadingFramework_1.docx (дата звернення 18.04.2021).

Снегір'ова Валентина,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу навчання
мов національних меншин та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: v_snegiriova@i.ua*

МОТИВАЦІЯ ЧИТАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У ПІДРУЧНИКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ГАЛУЗІ

Ключові слова: читацька діяльність, мотивація, художній текст, інформативний текст, сприйняття, рефлексія.

Проблема мотивації читацької діяльності учнів нині є однією з найактуальніших. Особливого значення у зв'язку з цим набуває осмислення зовнішніх і внутрішніх мотивів навчальної діяльності. Слушною є характеристика зовнішньої і внутрішньої мотивації, запропонована Т. Дубовицькою. Зокрема, про внутрішні мотиви дослідниця пише, що вони є особистісно значущими, оскільки «обумовлені пізнавальною потребою суб'єкта, задоволенням, яке отримується від процесу пізнання і реалізації свого особистісного потенціалу» [1, с. 74]. Зовнішні (прагматичні) мотиви –

отримання гарної оцінки, підкорення вимогам учителя або батьків, навчання заради лідерства, прагнення опинитися в центрі уваги – відчужують учня від процесу пізнання, а його активність вимушена. Навчання за такої мотивації не є для учня особистісно значущим.

На мотивацію читацької діяльності школяра істотно впливають й інші фактори, пов'язані з тим, що розуміння тексту, зокрема художнього, є синтез імпліцитно і експліцитно представлених у ньому смислових блоків і позатекстової інформації. Брак знань і недостатній читацький досвід не дозволяє юному читачеві заповнити всі смислові лакуни тексту, повноцінно усвідомити його, залучити описувані події до соціально-культурного контексту. У результаті такого сприйняття з'являється так зване епіфеноменальне, спрощене розуміння, коли рефлексивна діяльність активізується тільки при виході до результату, а засоби метафоричності помилково сприймаються як надлишкові. Епіфеноменальне розуміння перешкоджає головному – реципієнт не може узагальнити текстову інформацію, не сприймає текст як цілісний об'єкт, де всі елементи форми обумовлені задумом автора і його естетичним завданням, унаслідок чого не здійснюється або спотворюється процес смислоутворення. На наш погляд, саме нездатність подолати складність читання і є найпершим чинником, що знижує мотивацію читацької діяльності.

Слушною є думка, висловлена в роботах Л. Сімакової [2] і І. Тіхомірової [3] про те, що найсильнішим стимулом читацької активності є катарсис, викликаний емоційним потрясінням від прочитаного, коли «у читача з'являється почуття особистої причетності до того, що відбувається в творі» [3, с. 130–131]. Однак очевидно, що самотійно пережити почуття причетності до текстової реальності школяр може далеко не завжди. Тому саме від педагога залежить, чи перейде потреба в читанні, викликана зовнішнім стимулом, у стійку внутрішню мотивацію.

Важливим фактором створення внутрішньої (особистісної) мотивації читання і вивчення художнього твору є врахування специфіки предмета літератури як мистецтва слова, що має особливий вплив на емоційно-інтелектуальну і духовну сфери учнів. Саме так організовано читацьку діяльність учнів у нових підручниках «Російська мова та література. Інтегрований курс» для 10–11 класів [4; 5]. Основу методики складають наукові положення психології сприйняття, що базуються на двосторонньому зв'язку думки і почуття, за якого почуття активізує роботу думки, а думка підтримує і поглиблює почуття (Виготський Л., Якобсон П.). Методичний апарат аналізованих підручників є цілісною системою, що враховує природне протікання процесу сприйняття художнього твору та вікові психологічні особливості його засвоєння учнями. Пропоновані в підручниках запитання і завдання ведуть читача «слідом за автором», від безпосереднього сприйняття твору до поглибленого, створюючи сприятливі умови для осмислення його через зацікавлене читання й перечитування, набуття досвіду занурення в художній текст, розвиток умінь роботи з ним. Обмін безпосередніми враженнями і думками, передбачений у завданнях, дозволяє кожному учневі

вільно вступити в процес обговорення. Це створює атмосферу вільного діалогу, колективної рефлексії, підсилює мотивацію навчання, сприяє виявленню та розвитку емоційно-ціннісного компонента.

Вагома частка завдань спрямована на осмислення ключових епізодів творів, на розвиток емпатії, на самостійну оцінку прочитаного; такі завдання є найбільш емоційно насиченими. Нарощуванню інтересу до читання художнього твору сприяє також взаємозв'язок завдань, які підсилюють емоційно-образне сприйняття, із завданнями, спрямованими на активізацію словесно-логічної діяльності школярів.

Інноваційним у формуванні інтересу до художньої літератури в підручниках є розробка структури завдань, які, крім звичних запитань, містять інформативний текст, що дає можливість організувати невимушене, зацікавлене читання і перечитування важливих фрагментів твору. Інформативний текст може містити результати виявлених безпосередніх вражень і знань учнів, факти історико-літературного, літературно-критичного, культурологічного характеру тощо. Це інформація з різних джерел, будь-яким чином пов'язаних із виучуваним твором і цікавих для учнів. Інформативний текст загострює інтерес учнів до твору, дає змогу відчувати неповноту його сприйняття, посилити внутрішній особистісний мотив читання. Незважаючи на різний характер інформативного тексту, спільним у ньому є емоційне стильове забарвлення змісту, експресія, що викликає в читача особистісну реакцію, зацікавленість і потребу в читанні.

Література

1. Дубовицкая Т. Д. К проблеме диагностики учебной мотивации. *Вопросы психологии*. 2005. № 1. С. 71–78.
2. Симакова Л. А. К проблеме мотивационной обеспеченности преподавания литературы в основной школе. *Всесвітня література в сучасній школі*. 2014. № 5. С. 8–10.
3. Тихомирова И. И. Мотивация чтения: стимулы, мотивы, потребности. *Психология детского чтения от А до Я: метод. словарь-справочник для библиотекарей*. Москва, 2004. С. 122–134.
4. Фідкевич О. Л., Снегірьова В. В., Курач Л. І. Російська мова і література. Інтегрований курс. 10 клас : підручник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019. 152 с.
5. Фідкевич О. Л., Снегірьова В. В., Курач Л. І. Російська мова і література. Інтегрований курс. 11 клас : підручник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019. 160 с.